

Cognitio Litterarum

Cilt 1 Sayı 1 Eylül 2025/ Volume 1 Issue 1 September 2025

Geliş Tarihi: 20.10.2024- Kabul Tarihi: 04.04.2025 /Submitted: 20.10.2024- Accepted: 04.04.2025

Herta Müller'in *Tek Bacaklı Yolcu* Romanında Ülke Eleştirisi*

Country Criticism in Herta Müller's Novel Tek Bacaklı Yolcu

Gülay BOLATTEKİN*

Öz

2009 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan Müller, Romanya'daki komünist rejimin baskılarından dolayı doğup büyüdüğü toprakları terk etmek zorunda kalan bir yazardır. Romanya Gizli Polis Teşkilatı (Securitate) tarafından aile ve çalışma hayatında sıkı takipte tutulan yazar, geliştirdiği sembolik dille yaşadığı zorlukları kaleme almıştır. Romanya'da Alman azınlığının yaşadığı topraklarda hâkim olan komünist rejim yazarın edebi tutumunu önemli ölçüde etkilemiştir. Eserlerinde distopik bir ortam sunan Müller, kaçış, sığınma/kurtulma, tehdit, kimlik sorunları, yalnızlık, korku ve ailevi çatışmaları temel almıştır. *Tek Bacaklı Yolcu* (Reisende auf einem Bein) romanında aile ve arkadaşlarını geride bırakan Batı'ya geçebildiği için mutlu olmayı beklerken memleket ve sevdiklerinin özlemiyle arada kalan ana kahraman Irene'in hayatta kalma mücadelesi ele alınmıştır. Ana kahramanın korku ve beklentilerinin oluşturduğu zıtlıkla eleştiri ögesi ön plana çıkar. Eleştirilen ana unsur dikta rejimidir. Yönetim şeklinden ötürü baskı ve yoksulluk içinde bırakılan halkın sözcüsü Irene, yaptığı karşılaştırmalarla eksiklikleri gün yüzüne çıkarmıştır.

Çalışmamızda Müller'in *Tek Bacaklı Yolcu* (Reisende auf einem Bein) adlı romanı ülke eleştirisi yönüyle ele alınmıştır. Eserde vatandaşları kaçma girişimine sürükleyen diktatör ve uygulamaları, komünist rejim, Gizli Polis Teşkilatı, ekonomik ve sosyal refah düzeyi ülkeyi yaşanmaz kılan etmenler olarak değerlendirilmiştir. Metne bağlı inceleme yöntemiyle üretilen çalışmada yazar ve eser hakkında kısa bilgiden sonra eserden örneklerle inceleme kısmına geçilmiştir.

Anahtar sözcükler: Herta Müller, Tek Bacaklı Yolcu, Romanya, Ülke Eleştirisi

Abstract

Winner of the 2009 Nobel Prize in Literature, Müller is a writer who had to leave the land where she was born and raised due to the oppression of the communist regime in Romania. The author, who was closely monitored by the Romanian Secret Police (Securitate) in her family and working life, wrote about the difficulties he experienced with the symbolic language he developed. The communist regime that prevailed in

* Bu çalışma, Prof. Dr. Mehmet Osman TOKLU danışmanlığında tamamlanan "Orhan Pamuk'un ve Herta Müller'in Romanlarında Mekân" başlıklı Doktora Tezinden oluşturulmuştur.

* Dr. Öğr. Üyesi Gülay Bolattekin, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü. 0000-0002-1231-7211, gbolattekin@selcuk.edu.tr

the lands where the German minority lived in Romania significantly influenced the author's literary behaviour. Presenting a dystopian environment in her works, Müller focused on escape, asylum/survival, threat, identity problems, loneliness, fear and family conflicts. In the novel *The One-Legged Traveller* (*Reisende auf einem Bein*), the struggle for survival of the protagonist Irene, who leaves her family and friends behind and expects to be happy for being able to move to the West but is caught in the middle by the longing for her homeland and loved ones, is discussed. The element of criticism comes to the fore with the contrast between the protagonist's fears and expectations. The main element criticised is the dictatorship regime. Irene, the spokesperson of the people who are left in oppression and poverty due to the form of government, reveals the deficiencies with her comparisons.

In our study, Müller's novel *Tek Bacaklı Yolcu* (*Reisende auf einem Bein*) is analysed in terms of country criticism. In the work, the dictator and her practices, the communist regime, the Secret Police Organisation, the economic and social welfare level are evaluated as factors that make the country unlivable. In the study, which was produced with the text-dependent analysis method, after a brief information about the author and the work, the analysis part was started with examples from the work.

Keywords: Herta Müller, Tek Bacaklı Yolcu, Romania, Country Criticism

GİRİŞ

1953 yılında Romanya/Nitzkydorf'da Alman azınlık mensubu olarak dünyaya gelen Herta Müller, 2009 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülmüştür. Müller, 1945 yılından itibaren belirginleşen Komünist rejimin baskılarından kurtulabilmek için Doğu Avrupa'dan Batı'ya kaçmıştır. Yazın hayatına Almanya'da devam eden yazar, başta Romanya Gizli Polis Teşkilatı (*Securitate*) olmak üzere maruz kaldığı dışlanmayı ve yaşam tehdidini eserlerinde semboller kullanarak ele almıştır. Gizli Polis Teşkilatı'nın ajan olması yönündeki ısrarlarını reddeden Müller, çevirmenlik mesleğini de arzuladığı gibi sürdürememiştir (Müller, 2011, ss. 84-86). İlk eseri *Niederungen*'den itibaren ülke rejimini eleştirmekten kaçınmayan Müller, baskı ve yasaklamalara maruz bırakıldığından çözümünü Almanya'ya göç etmekte bulmuştur (<https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2009/bio-bibliography/>, E.T. 18.06.2020).

Müller'in yazın eserleri incelendiğinde basit bir zaman sıralamasında kurulmuş sembolik bir dil olduğunu görürüz. Philipp Boehm (2016, s. 80) ile röportajında zaman kurgusunda dikkat ettiği noktaları şöyle betimlemiştir: "Her zaman şimdiye tutunmayı denerim veya en fazla basit geçmiş zamana. Başka her şey boş ağırlık gibi geliyor bana. Sanırım bunun benim birlikte büyüdüğüm köylü diliyle de ilgisi var."

Müller, gelişiminde yetersiz kalan bazı noktaları köy ortamında yaşamasına bağlamıştır. Örneğin aynı zamanda Romanya'da yaşayan Alman azınlıktan olan Müller, Almanca *Romence*'ye tam olarak hâkim değildir. Anadili olan Almanca ise karşılık bulmamaktadır.

Anadilinizin başkaları tarafından küçümsenmesi, aşağılanması hatta yasaklanması yaralayıcıdır. Benim gibi Romanya'nın şiveli bir köyünden yetersiz bir okul Romencesiyle resmi dili Romence olan bir şehre gelene zor gelir. [...] Romence bana karşı bozuk para gibiydi. Bir nesne beni bir dükkâna çekerken param ödemek için yeterli değildi. Bir şey söylemek istediğimde aklıma o an hepsi gelmeyen az sözcükle ödeme yapmak zorundaydım (Müller, 2003, s. 26).

Yazarın yaşamında da örneklediği sorunlar Irene karakterini kaçışa sürükleyen etmenler olarak karşımıza çıkacaktır. Sorunların kaynağının rejim olduğu vurgulanırken ülke ve rejime yöneltilen eleştiriler bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

TEK BACAKLI YOLCU ROMANINDA ÜLKE ELEŞTİRİSİ

Türkçe'ye *Tek Bacaklı Yolcu* (Reisende auf einem Bein) olarak çevrilen eser, ana kahramanın varoluş mücadelesini ele alır. Yaşadığı zorluklar ve tanık olduğu olaylar neticesinde ülke değiştirmeye karar veren Irene, tüm geçmişini geride bırakacak olmanın yarattığı bunalım ile karşı karşıyadır. Romanya'dan Almanya'ya geçmeyi planlayan Irene, zorlu bir bürokratik sürecin ardından bunu başardığında ise anılarından ve özlemlerinden uzaklaşamayacağının farkına varır. Üstelik sığındığı ülkede bir tehdit unsuru olarak görülmekte tedirgin bir yaşam sürmektedir. Artan güven eksikliği onu yeni yaşamına uyum sağlamada zorlamaktadır. Diktatörlük rejiminin hâkim olduğu, Gizli Servis Ajansı'nın da aktif olduğu bir ülke düzeninden Almanya'ya kaçan Irene, sürekli zihninde iki ülke arasında karşılaştırma yapmaktadır. Rejim tarafından öldürüleceği korkusuyla Irene, eserde Romanya'dan "diğer ülke" diye bahseder. Takip edildiği endişesiyle geldiği ülkenin adını bile anmaktan korkan Irene, bu endişesini şöyle dile getirmektedir:

Irene, yeni ülkesiyle geldiği ülke arasında bir karşılaştırma yaptığında insanların yüzlerinden benzer sorunları olduğunu anlar, fakat yeni ülkedeki sorunların ne olduğunu henüz kavrayamaz: Diğer ülkede, dedi Irene, insanları neyin bu denli bozduğunu anladım. Nedenler apaçıktı. Her gün nedenleri görmek çok acı veriyordu. [...] Ve burada, dedi Irene. Biliyorum, nedenler var yine. Onları göremiyorum. Her gün nedenleri görmemek acı veriyor (Müller, 2013, s. 124).

Müller'in Alman azınlık olarak çocukluk ve gençliğini geçirdiği Romanya, geçirdiği rejim değişikliğiyle radikal dönüşümleri yaşayan bir ülkedir. Sancaktar (2017, s. 60), siyasi rejim aşamalarını şöyle özetler:

1878'de Berlin Kongresi/Antlaşması sonucunda kurulan Romanya Krallığı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında topraklarını genişleterek Birleşik Büyük Romanya Krallığı'na dönüştü. Geri bir tarım toplumu/ülkesi olan Romanya Krallığı'nda Boyar ailelere (büyük toprak sahibi ailelere) dayalı otoriter rejim kuruldu. 1929 Ekonomi Krizi sonrasında iyice yoksullaşmış sefaletle sürüklenen köylüler arasında ve kentlerdeki az sayıda işçi sınıfı içinde komünist düşünce ve hareket gelişmeye başladı. Nihayet İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB'nin müdahalesi ve yardımıyla komünistler iktidarı ele alıp Romanya Sosyalist Cumhuriyeti'ni kurdular.

Sosyalist Cumhuriyet fikri Romanya'da Sovyet ülkelerindeki ve Doğu Bloğundaki ülkelerden farklı gelişmiştir. Yalçın (1990, s. 10), "reel sosyalizm" olarak nitelediği Romanya sosyalizminde halkı devreye sokan ve insanlar arasında yeni bağlantılar oluşturacak bir fikrin bulunmadığı kanaatindedir. Sosyalizm uygulamasında başarılı bulunduğu Çin, Kuzey Kore, Arnavutluk ve Küba gibi ülkelerle yaptığı karşılaştırmada Belge (1990, s. 21), sosyalizmi "kuruluşunda Sovyetlerin etkisi olan devletlerin devam ettiremediğine" dikkat çeker. Bu durum başarısızlıkla sonuçlanarak Romanya açısından tarihte bir ilkin gerçekleşmesine sebebiyet vermiştir. Komünizm çökerken birçok insanın yaşamını kaybettiği olaylar ve devlet başkanının televizyon üzerinden halka izlettirilen idamı Romanya dışında başka bir ülkede yaşanmamıştır. "17 Aralık 1989'da Romanya'nın Temeşvar kentinde başlayan rejim karşıtı gösteriler, Çavuşesku önderliğindeki RKP yönetimini deviren 22 Aralık darbesinin" (Köklü, 1991, s. 9) başlangıcı olmuştur ve olaylar hızla gelişmiştir. Naklen yayınlanan mahkeme önündeki yargılama süreci, Çavuşesku ve eşinin kendilerini savunmaları ardından hızla gerçekleştirilen idam süreci bu devrime yüklenen anlamın boyutunu da farklılaştırır. Laçiner (1990, s. 15), bu

devrimin “önce halk harekâtı, sonrasında da ordunun karıştığı bir oluşumdan ziyade SSCB’nin televizyondan halka ulaşarak yaptığı bir devrim” olduğu kanaatindedir. RKP genel sekreteri İliescu (1996, s. 8) ise devrimin “halkçı, milli ve sosyal bir başkaldırı” olduğunu iddia eder. Köklü (1991, s. 9), bu girişimin Sovyetlerin önemli katkısının yanında “uluslararası destekli bir darbe” olduğunu düşünür.

Savunmasında bu girişimin ardında “emperyalistlerin, faşistlerin, terörist ve serseri sürülerinin, ülkeyi ve sosyalizmi bir avuç dolara ve başka dövizlere satan hainlerin, yabancı gizli servislerin” (Köklü, 1991, s. 12) bulunduğunu söyleyen Çavuşesku’nun uyarıları dikkate alınmamıştır ve kendi askerleri tarafından kurşuna dizilmiştir.

Romanya/Kırılma Noktası belgeselinde Demirperde ülkelerinden Romanya lideri Çavuşesku’nun halktan uzak ve konfor içindeki tutumunun halkı galeyana getirdiği üzerinde durulur. Kuzey Kore modelinden bile daha sert tutumlarla sürdürdükleri yönetim eşi Elena Çavuşesku ile kendisinin askeri mahkemede kurşuna dizilmesiyle sonuçlanmıştır. Ülkenin idama çarptırılan son yurttaşları olan Çavuşesku çifti, Elena Çavuşesku’nun askerlere “Ben sizin ananızım. Sizi çocuklarım gibi besledim, bunu bana yapamazsınız” sözlerine rağmen gerçekleşen tarihi bir olaydır (<https://www.youtube.com/watch?v=jNe8Khm5Jzo>, 2024).

Halk, son derece güçlü bir devlet adamı ve eşinin kurşuna dizilerek öldürülüşüne tanık olmuştur. Çıkan ayaklanmalar sırasında “sekiz yüz civarında olan can kaybının yedi bin” (Laçiner, 1990, s. 15) olarak ilan edilmesi de medya aracılığıyla halkı endişeye sürüklemek için yapılan eylemlerden biridir. Sonrasında yanlış rakam bilgisi veren yayın organları “(...) cesetler taze değildi, mor ve yeşildiler. (...) Cesetler bir katliamın kurbanlarından çok bir tıp laboratuvarından gelme kadavralara benziyordu” (Köklü, 1991, s. 52) diyerek yanlış bilgi verdiklerini itiraf etmişlerdir. Sayısal verilerdeki bu kargaşa siyasi bir muamma olarak soru işaretlerini geride bırakırken çalışmamızda Müller’in bakış açısının ele alındığı dikkate alınmalıdır.

Olayların bu kadar boyut değiştirmesinde büyük bir coşkuyla halka sunulan sosyalizmin beklenmedik iç faktörler sebebiyle başarısızlığa uğradığı düşünülür. Miliband’a göre (1990, s. 27) bu rejimin zayıflamasında;

- *devletin, ekonomiyi ve ekonomik gelişmeleri devlet mülkiyeti görüp, denetiminde geliştirmesi,*
- *her türlü muhalif davranışın parti liderleri tarafından vahşi baskılarla yok edilmeye çalışılması,*
- *devletin gücünün aşırı büyümesi,*
- *parti/devlet yönetimince denetlenmeyen ve ona itaat etmeyen bütün toplumsal güçlerin boğulma gerekliliği etkili olmuştur.*

Diğer yandan İnsel (1990, s.12), aslında Çavuşesku’nun yönetiminde devletlerarası ilişkilerde cesur politik kararların alındığını savunur. Çavuşesku iktidarlığı döneminde diğer sosyalist devletlerden farklı gelişen çalışmalar şunlardır:

- *yayın hayatı liberalleşir,*
- *kilisenin ödenekleri arttırılır*
- *tarımda dekollektivizasyon başlatır,*
- *bağımsız dış politika uygulanır,*
- *Doğu Almanya’nın itirazına rağmen Batı Almanya ile ticaret yapar,*
- *İsrail ile diplomatik ilişkiler sürdürülür (İnsel, 1990, s. 10-11).*

Uluslararası düzlemde önemli yer tutan bu çalışmalar, diğer sosyalist ülkelerle karşılaştırıldığında Romanya'ya fayda sağlamamıştır. Resmi verilere bakıldığında Romanya'nın refah düzeyi düşük bir ülke olduğu görülür. *Romanya Ülke Raporu*'ndan paylaşılan veriler bunun bir göstergesidir:

- *Romanya'da şehirleşme AB ortalamasının altındadır,*
- *Doğu Karpat dağları ülkenin omurgasıdır,*
- *Tek sahil şeridi bulunan Dobruca'da kuzey alan alçak ve bataklıktır,*
- *AB üyesi olmasına rağmen aynı standartlara sahip değil,*
- *Özellikle konfeksiyon sanayisi gelişmiş, çalışanların çoğu imalat alanında istihdam ediliyor,*
- *80'li yıllarda kapalı ekonomi anlayışı sebebiyle ithalat yapmayıp ihracat yoluyla ülkeyi ayakta tutmaya çalışmışlar,*
- *Küresel krizler neticesinde işsizlik özellikle gençler arasında yüksek orandadır,*
- *Halen ticaret mevzuat ve hukuk sisteminin gelişmesi yerleşmesi konusunda sorun yaşanmaktadır,*
- *Kaliteli ve eğitimli iş gücü yeterli sayıda değildir (http://birlesmismarkalar.org.tr/file/hedef-ulke-raporlari/Romanya.pdf, 2018).*

Eserde ise Romanya adının sesli olarak söylenmesi bile kişide endişe uyandıran bir tehdit olarak karşımıza çıkar. Irene'in adını söylemekten çekindiği fakat mevsiminden ve dikta rejiminden bahsederek imlediği Romanya, uzak durulması ve unutulması gereken yer olarak anılmaktadır. Buraya dair birçok olumsuzluk Irene'in zihninde yer etmiştir. Ekonomik sebepler ve takiplerden duyduğu endişe sebebiyle ülkesini terk etme arzusunda olan Irene, pasaport işlemleri süresince uykusunda bile kaçış hazırlığında olduğunu fakat diktatör tarafından yakalandığını görür. Valizine yerleştirdiği yazlık bluzları çiğnediğini hayal ettiği diktatör, "orası buradan daha soğuk" (Müller, 2013, s. 20) diyerek onu uyarmakta bir diğer ifadeyle kaçmasının faydasız olduğunu vurgulamaktadır.

Diğer yandan Irene, kendi ülkesinde kalmaya devam ederse kutuplaşmış sınıf ayrımı arasında mücadele etmek zorundadır. Zengin ve fakir ayrımının hat safhada hissedildiği ülkede, ülkenin kendi vatandaşları maddi zorluk içindeyken yabancı zenginlere iltimas geçilir, onların konakladığı yerler ülke vatandaşlarının giremeyeceği yerlerdir: "Yüksek binalar su kenarındaydı. Yabancılar için deniz manzaralı oteller. Uzaklara bakan pencereler. Irene'nin oralara girmesi yasaktı" (Müller, 2013, s. 14). Irene, bu binalara karşı karışık duygular besler, bir gün oralarda oturanlar gibi olmak istediğinden de emin değildir. Onların yüksek katlarda refah içinde güvende yaşadığını düşünmesine rağmen kendilerini toplumdan soyutlayan bir mal varlığına sahip olmak istemez:

Her yerde ufukta oturan birisi vardı. Kente ait olan. Her şeyden habersiz olma halini kaybetmiş olan. Acele etmeyen. Merhamet değildi bu. Hafif bir tiksintiydi. Ve korku. Kendisinin de bir gün bu insanlar gibi ufukta oturabileceği düşüncesi dahi mesafeli kılıyordu Irene'yi (Müller, 2013, s. 123).

Yabancılar için sahil şeridinde inşa edilen yüksek katlı binalar plansız yerleşmenin doğa üzerindeki olumsuz örneğini oluşturmaktadır. Kendilerine konforlu yaşam alanı sunulmayan ülke vatandaşları gibi bazı kuş türleri de bu hızlı ve düzensiz değişimden etkilenmiştir:

Sık sık avluya gelen ve orada uzun süre kalmayan, yolunu şaşıran ve başka bir mevsime göre şakıyan kuş iskele kurulduğundan beri nadiren geliyordu. Konar konmaz uçup gidiyordu. Şakıyacak zamanı kalmıyordu. Ne zaman gagasını ardına kadar açsa yanlış sesler çıkarıyordu (Müller, 2013, s. 69).

Ülkede yaşamın insanlar için olduğu kadar hayvanlar için de zorlaştığını bildiren alıntıda dikta rejiminin olumsuz etkileri göz önüne serilir. Irene, doğada da bu baskının etkisini gözlemler. “Bulutun biri incedi, parçalanmıştı. Kentin başka yakasından geliyordu. Başka devletten” (Müller, 2013, s. 30). Dikta rejiminin baskıları yaşayanları güçsüzleştirmektedir. Bu güçsüzlük insanların mizacına da yansımıştır. Irene’nin birlikte olduğu erkeklerden en konuşkan olan Stefan aynı zamanda kadınlarla konuşurken gözlerini kaçırarak kadar da ürkek bir erkektir: “Irene Stefan’ın gözlerinin içine baktı, Stefan başını çevirdi. Bu fırsatı diğer ülkeden tanıyordu Irene. Bu ürkekliği” (Müller, 2013, s. 25).

Irene, korku kültürünün hâkim olduğu ülkesinden zorlukla ayrılabilmesine rağmen hala ülkesiyle alakalı küçümsemelere maruz kalır. Özellikle yeni tanıştığı kişiler -ki bunlar genellikle resmi makamlarda görevli kişilerdir- ülkesini küçümseyici ifadelerden kaçınmazlar. Pasaport işlemleri sırasında bir idareci “Geldiğiniz yerde metro var mıydı?” (Müller, 2013, s. 35) sorusuna aldığı olumsuz cevaba “Ben de öyle düşünmüştüm” (Müller, 2013, s. 35) cevabıyla küçümseyici bir açıklamada bulunmuştur.

Konaklama sorununun giderilmesi için bina görevlisiyle yaptığı konuşmada da benzer nitelikte ifadelerle maruz kalır:

Nereden geliyorsunuz.

Irene diğer ülkenin adını söyledi.

Kim vardı orada.

Irene diktatörün adını söyledi.

Pek iyi şeyler söylenmiyor onun hakkında, dedi adam (Müller, 2013, s. 36-37).

Bu ve benzeri soruları cevapsız bırakan Irene, vereceği cevapların karşısına ne şekilde çıkacağını endişesi içerisinde. Yeni yaşam alanını güzelleştirmek için kaldığı dairede bazı yenilikler yapmak ister. Stefan, kaçak çalışan iki Polonyalı işçi bulur. Irene işçilerin yüzlerindeki mutsuzluk ifadesinden onlarla benzer kadere/geçmişe sahip olduğunu düşünür: “Doğulu çehreler, diye düşündü Irene. Ne çalışmayla ne de dinlenmeye hiç ilgisi olmayan cinsten yorgunluğu tanıdı” (Müller 2013, s. 42). Irene, doğudan gelen biri olarak çalışanların yüzündeki üzüntü ifadesinden ortak bağ kurmuşken Almanya için doğudan gelenler birer tehdit unsurudur ve siyasi takiple gözetim altında tutulurlar. Resmi işlemler sırasında görevli Irene’yi fark ederek “Bayan da doğudan geliyor.” (Müller, 2013, s. 92) diyerek onun yanında resmi konuları konuşmama konusunda iş arkadaşını uyarır.

Irene, kendi ülkesinde yaşadığı olumsuzlukları unutmakta zorluk yaşar, bunların yeni ülkesinde de olacağı endişesi onu rahat bırakmaz:

Sonra Irene kentte ansızın her şeyin bambaşka olabileceği duyusuna kapıldı. Beyaz permalı saçları, parlak bastonları ve ortopedik ayakkabılarıyla yaşlı kadınlar ansızın gençleşecek ve Alman Kızlar Birliği’ne katılacaktı sanki. Uzun, penceresiz arabalar dükkân kapılarına dayanacaktı sanki. Üniformalı adamlar raflardan aldıkları mallara el koyacaktı sanki. Ve gazetelerde kanunlar peyda olacaktı, tıpkı diğer ülkede olduğu gibi (Müller, 2013, s. 48).

Yeni ülkede kaldığı süre zarfında belirli aralıklarla idarecilerle görüşmeye gitmek zorunda olan Irene, soruları cevaplarırken kendini güçlü gösterme uğraşı içindedir. Geldiği yerde de sürekli polis denetiminde olması görevlilere karşı korku ve öfke beslemesine sebep olmuştur. Verdiği kısa cevaplarla duygularını bastırır:

Memleket özlemi çekiyor musunuz?

Irene, idarecinin gözlerinin gözkapaklarının altına sığmıyorlarmış gibi hareket ettiklerini görüyordu:

Hayır.

Geriye bakıp düşünmüyor musunuz hiç.

Çok sık (Müller, 2013, s. 49).

Görevli, Irene'nin ülkesine dönmek istememesini eleştirir. “Ne kadar hassassınız, dedi, idareci, öyle hassassınız ki. Sizin ülkenizin işlediği bütün suçları bizim ülkemiz telafi edecek sanki” (Müller, 2013, s. 49) diyerek sığınmacılardan duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Sığınmacılara sağlanan olanaklar görevlinin şikâyet ettiği kadar yüksek de değildir. Irene, aldığı kıyafet yardım parası ile ancak bitpazarından alışveriş yapabilmektedir. Burada satışa sunulan ürünler arasında kendisine acı dolu ülkesini anımsatan şeyler vardır:

Buralarda kimsenin oturmadığı semtlerin otları bitiyordu: ısırgan otu, devediken, civanperçemi. Irene için diğer ülkenin otlarıydı bunlar. Ne zaman diğer ülkenin otlarını bu kentte görse irkiliyordu Irene. Bu otları kafasının içinde beraberinde getirdiği kuşkusuna kapılıyordu. Hayal etmediğinden emin olmak için dokunuyordu onlara (Müller, 2013, s. 62).

Irene, her ne kadar ülkesine dönmeyi düşünmediğini belirtip özlemediğini iddia etse de aslında duygularını bastırmaktadır. Ülkesine özlem duyduğu şu cümlelerden de anlaşılmaktadır:

Başka bir kuşkusu daha vardı Irene'nin. Farkına varmasın diye memleket özlemini eğirilmiş küçük bir iplik yumağı gibi kafasının içinde tuttuğu kuşkusu. Hasreti ne zaman baş gösterse bastırdığı kuşkusu. Ve nefes almasın diye duyularının üstüne düşünceden yapılmış binalar yerleştirdiği kuşkusu (Müller, 2013, s. 62).

Irene bastırdığı duyguları sebebiyle denize kıyısı olan ülkesini hatırlatacak yiyeceklerden bile uzak durur. Arkadaşı Stefan, onu deniz mahsullerinin olduğu bir lokantaya götürdüğünde Irene, deniz ürünü yemeye şiddetle karşı çıkar. “Denizden bir şey olmasın” (Müller, 2013, s. 143) diye vurgulayan Irene, özellikle mercan yemek istemez. Stefan, “niye mercana karşısın” (Müller, 2013, s. 143) diye sorduğunda kısaca “diğer ülke” (Müller, 2013, s. 143) cevabını vermekle yetinir. “Tuna ırmağında, Tuna deltasında ve Karadeniz kıyılarında balıkçılık” (Alpan, 1976, s. 98) önemli bir gelir kaynağı olduğu için ülkesi bu açıdan zengindir. Fakat ülkenin içinde bulunduğu ekonomik bunalım halka deniz ürünlerinin dışında bir seçenek bırakmamıştır. Franz, tatil için geldiği Irene'nin köyünde halkın yemek kültürünü merak eder. Irene, tanık olduğu maddi imkânsızlıklar sebebiyle soruları ağlayarak cevaplayabilir:

-Köydeki insanlar ne yiyor.

-Balık

-Ya sabahları

- Balık

- Ya çocuklar

- Balık (Müller, 2013, s. 15-16).

Geride bıraktığı arkadaşlarına da özlem duyan Irene, mektuplaşarak bağını korumaya çalışır. Arkadaşı Dana'dan gelen mektubu hemen tanır. "Irene mektup puluna, damgaya bakmadan diğer ülkeden gelen mektupları tanıyordu. Kaba, kirli beyaz kâğıttan tanıyordu Irene mektupları" (Müller, 2013, s. 74). Her ne kadar kendisi ülkeden ayrılmayı başarmış olsa da diğer ülkede dikta rejimi aktif rolünü sürdürmekte ve iletişim araçlarına müdahale etmektedir:

Dana'nın mektupları haftalarca yollarda kalıyordu. Irene ne zaman onları açsa açılmış oluyorlardı. Mektupların içeriği eskiydi. Ve dikkatliydi içerikler, nelerin yazılmasına izin verildiği üzerinden denetlenmiş. Ve yazılmasına izin verilmeyenler üzerinden (Müller, 2013, s. 74).

Arkadaşı Dana'nın mektubunu okuyan Irene, ülkede ekonomik ya da sosyal açıdan ilerleme olmadığını üzüntüyle gözlemlemektedir. Üstelik durumlar daha kötüye gitmekte intihar oranları artmaktadır. Mektupta, "Davulcunun kendini astığını yazıyordu Dana" (Müller, 2013, s. 149). Bu haber "onun yaşında ölmüş bir sürü arkadaşı" (Müller, 2013, s. 150) olan Irene'i derinden etkilemiştir. Arkasında arkadaşlarını tehdit içinde bırakmış olması kendisini huzurlu hissetmesine engel teşkil etmektedir. Artık o "[...] yaşayanların ve ölülerin eşit bir dağılımın içine girecekleri bir zamanın" (Müller, 2013, s. 150) geleceği umudunu yaşam amacı haline getirmiştir.

Diğer ülkede devlet başkanı kadar, devlet başkanının karısı da yönetimde söz sahibidir. Elena Çavuşesku, öğrenim seviyesine bakılmaksızın "bilimsel katkılarından dolayı Dr. Elena Ceausescu Uluslararası Kimya Endüstrisi Derneği Fahri Üyeliği'ne, New York Bilimler Akademisi Üyeliği'ne, Washington Kimyagerleri Enstitüsü Fahri Üyeliği'ne" (Aktaş, 1978, s. 15) seçilmiştir. Irene, Thomas'ı beklediği Landwehr Kanalı'nın çürümüş kazıkları arasında kadın diktatörün yüzünü görür: "Diğer ülkedeki diktatörün karısı Rosa Luxemburg'a benziyordu. Rosa Luxemburg'un yüzünün lanetiydi bu. Diktatörün karısı bu yüzü çoktan yaşlılığa taşımıştı. Kadın diktatördü o" (Müller, 2013, s.151).

Rosa Luxemburg (1870-1919), sosyalizmin yayılmasında önemli bir isimdir, onun lanetinin Elena Çavuşesku'nun yüzünde belirmesi ise büyük bir paradoks oluşturmaktadır. Asıl adı Rozalia Luksenburg olan Rosa, Varşovalı, orta halli Yahudi bir ailenin en küçük çocuğudur. Rusya'nın Polanya'ya uyguladığı baskıyla kız çocuklarının özellikle de Yahudi kızlarının eğitim imkânından mahrum bırakıldığı bir dönemde doktora derecesi elde etmiştir. Berlin'de *Spartaküs Birliği Alman Komünist Partisi* (KPD)'nin kuruluşunda yer alan Rosa, parti içinde alınan yanlış kararlardan sorumlu tutulur ve başına 100.000 Mark ödül konulur. Darbeciler onu öldürüp, cesedini de Landwehr Kanalı'na atarlar. Cenazesine binlerce insan katılmıştır (Seidemann, 1999, s. 25-154). Elena ve Rosa, kurşunlanarak öldürülmüştür. Fakat sonrasında yâd edilişleri farklılık gösterir. Rosa, sahip olduğu entelektüel gücün imkânlarını halk için üstelik kendisini dışlayan halk için kullanmıştır. Elena, kendi yönettiği kurumlardan doktora payesi alarak tartışma konusu olmuştur.

Diğer yandan Nettl (2003, s. XV), Luxemburg'u "ekonomik sömürüyle proleter sınıf bilinci arasındaki kaçınılmaz ilişkiyi vurgulayan, son derece Ortodoks bir Marksist" olarak tanımlarken öğrenmedeki mücadeleci yapısının adını halen muhafaza eden bir üne kavuşturacağının sinyalini verir. "Yetkin bir tartışmacı ve propagandacı" (Nettl, 2003, s. 23) ve "Alman-Yahudi ve devrimci olarak Alman Solu'nun sözcüsü ve kuramcısı Alman Komünist Partisi'nin kurucularından biri olarak" (Nettl, 2003, s. 3) Luxemburg'un Landwehr Kanalı'na atılan cesedi onun fikirlerinin daha fazla kitleye ulaşmasını sağlamıştır. "Luxemburgizm" (Nettl, 2003, s. 9) olarak tanımlanan hümanist söylemleri bu kitleyi büyüttüştür. Elena Çavuşesku ise bu tutumun karşıtı görüşleriyle eleştirilmiştir.

Halkın güvenliği ve refahı dikkate alınmazken diktatörün kısa süreliğine konakladığı yerlerde bile güvenliğe aşırı önem verilir. Kalacağı villada "nöbetçi ekip ve köpekler yağmurda bir yaprak bile parlarsa yön değiştiriyordu" (Müller, 2013, s.151). Halkın durumu ise kişileştirmeye yansıtılır ve eleştirilir: "Ülkede yoksulluk uyuyordu" (Müller, 2013, s.151).

Ülkede kadın çalışanların sayısı çok fazladır. Sosyalizmle kadınlara iş hayatında eşit fırsat imkânı sunarken bu durum eserlerde, erkeklerin çalışmaktan vazgeçip çalışmayı kadınlara bıraktığı bir ortam olarak karşımıza çıkar. Mağazaların satış süreleri dolduğunda çalışanlar temizlik için kalırlar: "Kilitli mağaza kapılarının altından su şeritleri sızıyordu asfalta. Kadın tezgâhtarlar köşelerde sessizce kayboluyordu" (Müller, 2013, s. 152).

Kadınlar, fabrikalarda önemli bir iş gücünü karşılarken devlet yeterli maddi imkânı sağlamadığı gibi can güvenliklerini de dikkate almamaktadır:

Küçük kentin sakinleri, işle ev arasında gidip gelenlerdi. İstasyona giden yol bir bağın içinden geçiyordu. Büyük kentten gelen genç kadınlar akşamların alacakaranlığında bağdan geçerek istasyondan eve giriyordu. Sekiz kadına tecavüz edilmişti bağda. Failler: iki erkek. Spiker onların isimlerini söyledi. Bir bıçak gösterdi. Bununla sıkıştırılmıştı kadınlar (Müller, 2013, s. 87).

Medyada da yer alan bu sorunun önlenmesi için herhangi bir adım atılmaması ve olayların sayısının artması kadından esirgenen değerın göstergesidir. Bunun sonucu olarak eserde ele alınan eril karakterlerin ortak noktasının sadakatsizlik olduğu gözlemlenir. Irene'nin barda tanıştığı orta yaşın üstündeki erkek, Alman bir kadınla evlidir ve üç çocuğu vardır. Kendini ise "Ben yurtsuzum. İtalyan. İsviçre'de doğdum. İkinci kuşak yabancı" (Müller, 2013, s. 58) olarak tanıtmıştır. Irene, kendini koruma içgüdüsüyle "Ben yurtsuz değilim. Sadece yurt dışındayım." (Müller, 2013, s. 58) diyerek aidiyet beslediği bir ülkesi olduğunu ama isteği doğrultusunda bu kökten uzak kalmayı tercih ettiğini göstermek ister. Her ne kadar dikta rejiminin baskıları bu ayrılığa sebep olsa da Irene, belli etmesi normal karşılanmayan memleket özlemi gibi kaçış sebeplerini de açıklayabilecek özgürlüğe sahip değildir.

SONUÇ

Nobel Edebiyat Ödülü ile Alman yazınında adını sıkça söz ettiren Herta Müller, otobiyografik unsurlarla eserlerini şekillendirir. Romanya’da yaşayan Alman azınlıktan olan Müller, rejime karşı eleştirileri sebebiyle baskı ve sansüre tabii tutulmuştur. Karşı karşıya kaldığı çatışma ortamından Almanya’ya kaçarak kurtulabilmiştir.

Otobiyografik öğeler barındıran *Tek Bacaklı Yolcu* adlı eserinde ülkesini terk etmek zorunda kalan ana karakterin yeniden bir yaşam oluşturma mücadelesinde karşılaştığı zorlukları ele almıştır. Kahraman Irene, takip ve tehdit altında yürüttüğü bürokratik işlemler sonucunda “diğer ülke” diye bahsettiği Romanya’dan Almanya’ya geçerek siyasi sığınmacı olmuştur. Bu süreçten sonra iki ülke arasındaki sosyal, ekonomik ve bürokratik hayat yanında, kadın-erkek ilişkileri, yeme kültürleri, yetişkin-çocuk ilişkilerini gözlemlemek ve karşılaştırmak kendisine acı vermiştir. Diğer ülkede başta çocuklar ve kadınlar olmak üzere vatandaşların gerekli yaşamsal imkânlarla yetersiz derecede ve güçlüklerle sahip oldukları vurgulanmaktadır. Halk kıtlıkla karşı karşıyayken devlet başkanı olan Nikolay Çavuşesku ve eşi Elena Çavuşesku’nun son derece konforlu olanaklara sahip olması eleştirilmiştir. Özellikle Elena Çavuşesku’nun yetkinliği olmadığı birçok farklı bilim dalında karar mercii olması ülkenin içinde bulunduğu kaotik durumun sebepleri arasında gösterilmiştir. Kadınların yaşamsal ihtiyaçlar için aktif rol oynadığı eserde taciz ve tecavüz vakalarının sıklıkla yaşanması, suçluların ise rahatlıkla hayatlarına devam etmeleri, ülke rejiminin adalet anlayışındaki aksaklıkları ön plana çıkaran örneklerdendir. Çocuklar, yetersiz beslenme tehlikesiyle karşı karşıyadır ve rejim bu sorunla da ilgilenmemektedir. Ülkede üretilen ürünlerin kalitesi diğer ülkelerin standartlarına uymamaktadır. Bu ürünlerin kalitesizliğiyle ön plana çıkmaları ise ülkenin ekonomi politikasındaki başarısızlığın göstergesidir. Ülkeler arası haberleşmenin devletin sansür kuralları kapsamında gerçekleşiyor olması da halk üzerinde kurulan bir diğer baskı yoludur. Diğer yandan faili meçhul cinayetlerin ve intiharların sayısında artış gözlemlenmekte olup ülke dışına kaçabilenlerin bile yaşamlarından endişe duyması rejimin baskısını vurgulama adına önemlidir. Tüm bu olaylar ülkenin ekonomik, ahlaki, siyasi ve hukuk düzeni açısından büyük bir çöküş ve kargaşa içinde bulunduğunun kanıtıdır.

Geride bırakılan ülkede bu zorluklar yaşanırken ana karakter Irene’in arkadaşlarını geldiği geride bırakmanın hüznünü yaşaması yeni ülkesiyle bağ kurmasına engel teşkil etmiştir. Kendi ailesi hakkında bilgi vermeyen Irene, çocuklar başta olmak üzere her yaştaki yurttaşına büyük bir merhamet duymakla kalmayıp ülkeyi terk ettiği için de suçluluk duymaktadır.

Demokratik ve hukuk düzeni içinde bir ülkede yaşama ümidi besleyen Irene’in, geldiği ülke sebebiyle ayrımcılığa maruz kalması ise ülke eleştiri boyutunun bir diğer noktasıdır. Bürokratik işlemler ve sosyal hayattaki karşılaşmalar sırasında kahraman geldiği ülkenin imkânları sebebiyle küçümsenmekte ve eleştirilmektedir. Romanya’dan Almanya’ya siyasi sığınmacı olarak gelmesi kendisinin de bir tehdit unsuru olarak algılanmasına sebep olduğundan arkadaşlık ve diğer insani ilişkileri gelişmemiştir. Sansür, takip ve baskılardan kurtulma adına ülkesini değiştiren Irene, huzurlu ve güvenli bir yaşam ortamına sahip olamadığı gibi yalnız bırakılmanın verdiği hüznü de derinden yaşamaktadır.

Metne bağlı inceleme yöntemiyle ele aldığımız çalışmada ülke yönetiminde söz sahibi olan kişilerin tutumunun yanlışlığı görülmüştür. Toplumu bir arada güven ve huzur içinde tutmada

sosyo-ekonomik girişimlerin ve hukuk sisteminin eksik ve yanlış olduğu, mevcut şartları iyileştirmek yerine halkı baskıyla kontrol altında tutmanın fayda sağlamadığı tespit edilmiştir. Tüm zorluklara ve aksaklıklara rağmen kişinin aidiyet hissettiği topraklardan ve anılardan kopamayacağı gözlenmekte olup bireysel çıkarı düşünerek hareket etmenin ruhsal baskısının çok daha ağır olabileceği öngörülmüştür.

EXTENDED SUMMARY

Winner of the 2009 Nobel Prize in Literature, Müller is a writer who had to leave her homeland due to the oppression of the communist regime in Romania. The author, who was kept under close surveillance in her family and working life by the Romanian Secret Police (Securitate) and insisted on becoming an agent, refused to do so. Unable to lodge her complaint with any other organisation, Müller wrote about the difficulties she experienced with the symbolic language she developed. The communist regime significantly influenced the author's literary behaviour. In her works, Müller presents a dystopian environment by dealing with the shortcomings of the dictatorial regime, the pressure on citizens, and the difficult conditions women and children are exposed to. Escape, asylum/survival, threat, identity problems, loneliness, fear and family conflicts are the main subjects of her works.

In the novel *Tek Bacaklı Yolcu* (Reisende auf einem Bein), we see a female protagonist struggling to leave the country. Irene wants to leave behind her life surrounded by danger and persecution. For her, the West offers prosperity and freedom to its people. After many bureaucratic procedures, Irene obtains political asylum and goes to Germany, but when she receives her acceptance certificate, she realises that she is not that happy. Because she is sad for the friends and country she left behind. Irene, the main protagonist, who was expecting to be happy because she was able to move to the West, finds herself in the middle with the longing for her homeland and her loved ones and finds herself in another struggle.

Irene is perceived as a threat in her new country where she is seen as a refugee. She feels even more lonely. The new country, which does not fulfil her expectations, causes her sadness. The element of criticism comes to the fore with the contrast between the main protagonist's fears and expectations. After moving to Germany, Irene became more aware of the elements that disturbed her in Romania.

The main source of criticism is the dictatorial regime that oppresses the people but offers a luxurious life to the cronies of the state. In the country under Ceausescu, women and children struggle to survive in difficult conditions. Injustice in labour and earnings render families' financial means inadequate. Even nutrition, one of the most basic needs of human beings, is inadequately realised under difficult conditions. The number of unsolved murders and rapes is not decreasing in the country where members of the *Secret Police Organisation* spy on everyone everywhere. This situation destroys the public's trust in the state with the contrast it creates. The system is so effective that Irene, who travels abroad, still feels that she is being followed and lives in fear.

Irene, the spokesperson of the people who are left in oppression and poverty due to the way they are governed, reveals the deficiencies with her comparisons. The roads, houses, people's clothes, food and drink and children's welfare in the new country are the topics that affect Irene

the most. Especially when Irene observes the clothes of women and children, the happiness on their faces and their eating habits, she feels sorry for the children facing hunger in her own country and can hardly control her tears.

Irene, who is seen as sad and in other words depressed by her environment, cannot make new friendships and is considered strange. In the short dialogues she establishes, she is subjected to insults because of her country of origin. So much so that even in Germany, she is given the message that the country she came from is much worse, that she has no right to criticise, and that she should return to her country if she does not like the new conditions. This situation causes Irene to feel worthless. The work, which bears autobiographical traces, is also privileged in that it is the first work written by the author after she started to live in Germany.

In our study, Müller's novel *Tek Bacaklı Yolcu* (Reisende auf einem Bein) is analysed in terms of country criticism. In the work, the dictator and his practices, the communist regime, the Secret Police Organisation, the economic and social welfare level are evaluated as factors that make the country unlivable. In the study, which was produced with the text-dependent analysis method, after a brief information about the author and the work, the analysis part was started with examples from the work.

KAYNAKÇA

- Alpan, N. (1976). *Ceauşescu, dün, bugün ve yarınki Romanya*, İletişim.
- Belge, M. (1990). Sosyalizmin tarih öncesi sona ererken, *Birikim Dergisi*, S.9, s.21-26.
- Boehm, P. (2016). Herta Müller ile söyleşi, *Öykülem*, S.5, s. 77-80.
- İliescu, İ. (1996). *Gerçeğin ucunda Romanya*, Globus.
- İnsel, A. (1990). Romanya'da Çavuşesku'nun sonu: Tarihsel bir bakış, *Birikim Dergisi*, S.9, s.10-14.
- Köklü, M. (1991). *Romanya'da karşı-devrim*, Alev.
- Laçiner, Ö. (1990). Sosyalist ülkeler'de son gelişmeler ve yeni meşruiyet arayışları, *Birikim Dergisi*, S.9, s.14-20.
- Miliband, R. (1990). Komünist rejimlerin krizi üzerine düşünceler, *Birikim Dergisi*, S.9, s. 27-32.
- Müller, H. (2003). *Der König verneigt sich und tötet*, Carl Hanser Verlag.
- Müller, H. (2011). *Immer derselbe Schnee und derselbe König*, Carl Hanser Verlag.
- Müller, H. (2013). *Tek bacaklı yolcu*, Siren.
- Nettl, P. (2003). *Rosa Luxemburg*, Everest.
- Sancaktar, C. (2019). Balkanlar'da devletçi sosyalizmden kapitalizme geçiş: Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.2, s. 56-64.
- Seidemann, M. (1999). *Rosa Luxemburg ve Leo Jogiches, devrim zamanlarında aşk*, İletişim.
- Yalçın, M. (1990). *Romanya olayları ve sosyalizmin sorunları*, Yaşam.

İnternet Kaynakları

<http://birlesmismarkalar.org.tr/file/hedef-ulke-raporlari/Romanya.pdf>, Erişim Tarihi: 04.11.2018.

<https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2009/bio-bibliography/>, Erişim Tarihi: 18.06.2020.

Diktatörün Sonu- Romanya/ Kırılma Noktası, <https://www.youtube.com/watch?v=jNe8Khm5Jzo>, Erişim Tarihi: 07.10.2024.

